

Leven en werk van Michael White^{1 2}

Bruno Hillewaere en Robert Van Hennik.

In: *Systeemtheoretisch Bulletin*. 2008, SB 26/2

' *De narratieve metafoer betekent dat mensen hun leven leiden door verhalen – en dat deze verhalen ons leven vorm geven. Deze verhalen hebben een reëel, en dus geen ingebeeld effect, en zorgen voor de structuur van het leven*' (Michael White, 1991, p.28)^{3 4}

'*Wordt dit werk best omschreven als een wereldbeeld? Misschien wel, maar zelfs deze omschrijving is niet voldoende. Misschien is het wel een epistemologie, een filosofie, een persoonlijk engagement, een vorm van politiek, van ethiek, van praktijk, van leven,...*' (Michael White, 1995, p.37)

1) Inleiding: 'our princes are dying (and one queen)'

Het landschap van de systeemtherapie is de laatste jaren grondig door elkaar geschud. We hebben met zijn allen behoorlijk wat verlies te verwerken. Lynn Hoffman, een van de weinige nog levende legendes schreef er een poëtisch stukje over in het tijdschrift 'Context', met de passende titel: '*Our princes are dying (and one queen)*': "*Ik kon het haast niet verdragen om de dood te vernemen van Gianfranco Chechin, en van zijn goede vriend, de jonge Guido Boscolo. Harry Goolishian, Steve de Schazer, Insoo Kim Berg hadden ons gewaarschuwd door eerst te gaan. Te veel, te snel, te dierbaar... Net zo kon ik het nieuws van de dood van Tom Andersen niet goed horen, onze geliefde patroon van de Arctische sneeuw. En net zo weet ik niet hoe ik het nieuws van de dood van Michael White, een andere engel in menselijke gedaante, een plaats moet geven*" (Hoffman, 2008).

Het zijn inderdaad behoorlijk wat coryfeeën die ons verlaten hebben, en dan heeft Lynn Hoffmann het nog niet eens over Yvan Bozormany-Nagy, Jay Haley of Paul Watzlawick. Het maakt dat we toch wat verweesd achter blijven. Hoewel dergelijk nieuws altijd hard aankomt, verwacht men van mensen boven de zeventig toch dat hun levenskracht stilaan afneemt en hoort een nakend afscheid er ook wel bij. Maar Michael White was net geen zestig en bezat nog steeds de vitaliteit en levenslust van een prille veertiger. Gek op fietsen, zwemmen, joggen – er ging geen congres voorbij of hij had zijn hardloopschoenen mee. Een man die bruiste van levensenergie, wat zowel tot uiting kwam in zijn vele enthousiasmerende workshop als in zijn talrijke publicaties: van zo iemand verwacht je niet dat hij plotseling aan een hartaanval bezwijkt. En toch gebeurde het op de laatste dag van april tijdens een etentje met vrienden, in de Verenigde Staten, ver weg van zijn geliefde Australië. Hij kwam niet meer bij bewustzijn en enkele dagen later, op vijf mei, nam hij in het gezelschap van enkele dierbaren, definitief afscheid van het leven.

Michael White leefde intens, met een grote verwondering en ontroering voor de verhalen van mensen. Zo gebeurde het meer dan eens dat hij tranen in

¹ (1948 – 2008)

² Speciale dank naar het Dulwich Centre, Ellen Reijmers, Justine van Lawick en Ines van Wauwe bij het tot stand komen van deze tekst

³ Deze tekst is geschreven naar aanleiding van het onverwachtse overlijden van Michael White. Als een vorm van eerbetoon laten we Michael White zo veel mogelijk zelf aan het woord

⁴ Tenzij anders vermeld betreft het steeds eigen vertalingen

vzw Rapunzel

www.rapunzelvzw.be

zijn ogen kreeg bij het horen van iemands verhaal in therapie. Hij deelde dit op een open en eerlijke manier met deelnemers in zijn workshops en nodigde daardoor vele hulpverleners uit om vooral ook zichzelf te zijn in een ontmoeting met cliënten en families. Kenmerkend voor hem was ook zijn groot gevoel voor rechtvaardigheid en zijn verontwaardiging tegenover onrecht en onderdrukking. Hij kwam op voor minderheidsgroepen, zoals de Aboriginals in Australië en onderdrukte volkeren in Afrika en Palestina. Naast psychotherapie stond community work – inzet voor gemeenschappen en volkeren – centraal in zijn werk. Wanneer hij naar West Europa kwam liet hij zich steeds goed betalen door de organisaties die over voldoende geld beschikten, maar gaf dan gratis workshops in, bijvoorbeeld, Roemenië. Eén keer was hij totaal ontredder toen hij niet tijdig in Roemenië geraakte, omdat hij vond dat vooral deze mensen er zo recht op hadden: het typeert Michael White zijn grote hart. En laat nu net dat grote hart hem in de steek gelaten hebben op die bewuste dag in april.

Michael White zal wel voor immer gekend blijven als de vader van de narratieve therapie. Een begrip als externaliserende conversaties is bij familietherapeuten inmiddels net zo ingeburgerd als het begrip mentaliseren bij psychoanalytici. Toch blijft zelfs voor ervaren systeemtherapeuten White's ideeëngoed niet zo eenvoudig. Zijn theoretische teksten zijn vaak vrij intellectueel geschreven en doorspekt met eigenzinnig taalgebruik. Zijn ideeën omtrent deconstructie, 'scaffolding' (letterlijk vertaald: steigers bouwen), bijvoorbeeld, waren bedoeld als handvatten voor de praktijk maar vormden voor sommigen eerder een intellectuele obstructie tegenover de woorden van de cliënten. Dat schrok ook mensen af, die zijn benadering te cognitief vonden en daardoor te weinig gericht op het proces in het hier en nu. Michael White relativeerde dit steeds en beklemtoonde dat zijn concepten en stapsgewijze opbouw van gesprekken vooral hulpmiddelen waren, nooit doelen op zich. Zijn vele creatieve en leesbare verhalen uit de praktijk maken dan ook veel goed. Vooral in het werk met kinderen en jongeren vielen de intellectuele barrières weg en kwam de speelse kant goed aan bod. Een videotape die hij eind jaren negentig gebruikte illustreert zijn creatieve en op samenwerking gerichte manier van werken. Een jong meisje met de diagnose ADHD werd door voorgaande hulpverleners bestempeld als weerspannig en koppig. In het begin van het gesprek stelt Michael White aan haar voor dat ze voor elke vraag van hem waarop zij antwoordt, zij een vraag aan hem mag stellen. Het meisje gaat akkoord. Ze is nieuwsgierig geworden naar zijn kijk op de wereld, nadat hij haar verteld had dat hij kleurenblind was. Op haar beurt vertelt zij aan Michael White heel open over haar moeilijkheden met vriendschappen en haar problemen op school (Carr, 1998).

Michael White was en bleef steeds in de eerste plaats een creatieve therapeut en een man van de concrete praktijk. Bovendien had hij in het Dulwich Centre in Australië steeds mensen om zich heen die zijn ideeëngoed op een eenvoudige en leesbare manier naar het brede publiek toe brachten. Zo is er het plezierige maar toch ook degelijke werkje van Alice Morgan (2000), *'What is Narrative therapy? An easy to read introduction book'*. Samen met haar schreef hij overigens ook het leuke boekje *'Narrative therapy with children and their families'* (White & Morgan, 2006) schreef. Het is bij een gelegenheid als deze dan ook een goed moment om enkele belangrijke lijnen in zijn werk uiteen te zetten tegen de achtergrond van zijn persoonlijke evolutie.

2) Zijn jeugd jaren in Zuid-Australië

Michael White werd geboren in een dorp in Zuid-Australië, temidden van wat hij zelf een arbeidersgemeenschap noemt. Hoewel Australië bekend staat

vzw Rapunzel

www.rapunzelvzw.be

voor zijn weidse en uitgestrekte landschappen, groeit Michael vooral op binnen de veiligheid van het gezin, samen met zijn zus, zijn jongere broer, hun hond en hun vrienden. In het voorwoord van zijn laatste boek 'Maps of Narrative practice' (2007), een boek dat hij trouwens opdroeg aan zijn moeder, beschrijft Michael White hoe hij reeds als kind gefascineerd was door de wijde wereld, een wereld die hij oorspronkelijk enkel via 'maps', 'kaarten' en 'plaatjes' leert kennen. Op zijn tiende krijgt hij voor zijn verjaardag een fiets, voor hem het mooiste geschenk dat hij ooit gekregen heeft. Een fiets die hem letterlijk als figuurlijk in beweging brengt, en die zowel voor zijn sportieve noden als voor zijn groeiende nieuwgierigheid een bijzonder nuttig hulpmiddel blijkt. Voor zijn verkenningen per fiets maakt hij handig gebruik van kaarten, en op die manier wordt zijn leefwereld steeds groter. Zijn eerste echte grote ontdekkingstocht in de weidere wereld maakt hij wanneer hij dertien is en zijn vader een nieuwe wagen aanschaft. Het gezin gaat op reis doorheen Zuid-Australië via de naburige staat Victoria helemaal tot in het oostelijk gelegen Melbourne. De jonge Michael kijkt zijn ogen uit en geniet met volle teugen. s'Avonds kijkt hij op de landkaarten waar de tocht naar toe kan gaan, maar de reis verloopt nooit planmatig: het voornaamste doel was steeds de mooiste plekjes opzoeken.

Zowel zijn interesse voor deze 'maps', het in kaart brengen van de wereld (van cliënten) als zijn nieuwsgierigheid voor nieuwe dingen, nieuwe verhalen en de wijde wereld zal hem zijn gehele leven blijven kenmerken. Maar net als in zijn latere therapiën zullen mappen, kaarten of technieken steeds hulpmiddelen zijn, nooit doelen op zich. *'The map is not the territory'*, de beroemde uitspraak van Korzybski die centraal kwam te staan in het werk van Bateson, is een uitspraak die ook Michael White nauw aan het hart lag. De rijkdom en het ongewisse van ontmoetingen staan steeds voorop. *'Therapeutische conversaties zijn niet geordend, en ik doe geen inspanningen om mijn antwoorden op de uitdrukkingen van mensen klaar te hebben vooraleer ze deze zelf hebben uitgedrukt. Ik ben me wel bewust dat kaarten (maps) zoals deze in dit boek gepresenteerd me helpen om mensen antwoorden te geven op een manier dat er zich nieuwe opportuniteiten aandienen om verloren gegane aspecten van territoria van hun eigen leven te exploreren. Hierdoor krijgen mensen tal van mogelijkheden om moeilijkheden en problemen in hun leven onder ogen te zien en aan te pakken op een manier dat ze zich voordien niet hadden kunnen inbeelden. Deze kaarten helpen een therapeutische zoektocht te verfijnen waarin mensen nieuwe manier vinden om bepaalde gebeurtenissen in hun leven te begrijpen, nieuwsgierig worden naar bepaalde aspecten van hun leven die ze over het hoofd hadden gezien, gefascineerd door verwaarloosde territoria van hun eigen leven en, bij momenten, ook verbaasd door de eigen antwoorden op vragen naar de grond van hun existentie'* (White, 2007, p.6). Het leven en therapie zal voor Michael altijd een ontdekkingstocht blijven, waarin hij met kinderlijke ontroering steeds op zoek gaat naar bronnen die iemand helpen om tegenover de geslotenheid van een impasse de weidsheid van mogelijkheden te plaatsen.

Het is wellicht ook karakteristiek voor veel Australiërs dat ze een grote openheid hebben naar andere volkeren en culturen en een interesse in de wijde wereld. Precies deze openheid en het naast elkaar mogen bestaan van verschillen is iets wat Michael White altijd zal blijven aantrekken in de wereld van de familietherapie. Australië is een land van immigranten net als de VS, maar kent een heel andere cultuur en mentaliteit. Zo stelde Insoo Kim Berg vast dat de vele immigranten in Milwaukee, de staat waar zij samen met haar man Steve de Shazer werkte, een sterke drive hadden tot verandering en *'how to move on with their life'* (Hillewaere, 2007a). Voor Australiërs gelden heel andere waarden: een zekere nostalgie naar het verleden, naar het vroegere Europa, meer tijd voor

ontmoetingen en ontdekkingen, voor stil te staan bij verhalen en dialogen. Het is dan ook geen toeval dat de bakermat van de narratieve therapie zich down under in Australië en Nieuw-Zeeland bevindt.

3) Een hart voor maatschappelijk werk en families.

Dat Michael White een sterke voorliefde voor de concrete praktijk had getuigen ook zijn studies als eerste beroepskeuzes. Hij studeert Social Work (maatschappelijk werk) en start zijn loopbaan in 1970 als 'probatie- en welzijnswerker' in Adelaide, Zuid-Australië. Een baan die hij maar één jaar uitoefent, om vervolgens als 'psychiatrisch sociaal werker' in achtereenvolgens een psychiatrisch ziekenhuis (1973-1975) en een 'Child Guidance Clinic' (1973-1975) te gaan werken. In 1976 wordt hij dan 'senior psychiatrisch sociaal werker' in het 'Adelaide Kinderziekenhuis' (1976-1981). Adelaide zal overigens zijn verdere leven zijn uitvalsbasis blijven voor zijn publicaties, zijn praktijk, zijn work-shops en verre reizen. Het werk met psychiatrische problemen, zoals schizofrenie, anorexia, psychosomatiek, en het werken met kinderen blijft in zijn verdere publicaties een centrale plaats innemen. Zijn eerste belangrijke artikel gaat over psychosomatische moeilijkheden en de impact op het gezinsleven en verschijnt in 1979 in het gezaghebbende tijdschrift '*Family Process*'. Michael White kreeg vaak de kritiek, ondermeer van Minuchin, dat in zijn manier van werken en binnen de narratieve therapie te weinig aandacht besteed wordt aan familie en gezinsinteracties (zie verder). Maar Michael White beschikte over een brede achtergrond aan kennis en kunde omtrent psychiatrie én familietherapie. Wat dat betreft spreekt de titel van het hoger vermelde artikel voor zich : '*Structural and Strategic approaches to psychosomatic Families*'. Ook in zijn volgende publicaties staat de familie centraal, steeds treffend verwoord in welgekozen titels. Want laat dit duidelijk zijn: Michael White had een sterke voorliefde voor taal en een grote zorgvuldigheid en precisie in zijn woordgebruik.

4) De eerste publicaties en de invloed van Bateson:

Het is boeiend om de evolutie in zijn werk te zien, en te merken hoe hij voortdurend nieuwe bronnen aansprak en zijn ideeën bijschaafde. In 1983 verschijnt '*Anorexia nervosa: A transgenerational system perspective*', eveneens in *Family Process*. Hierin brengt Michael White, ondermeer aan de hand van genogrammen, in kaart hoe bepaalde rigiede '*belief systems*' (overtuigingen) transgenerationeel een rol spelen in gezinnen met anorexie. Ook in een later artikel zal White terugkomen op systeemtherapie voor gezinnen met anorexie vanuit een cybernetisch perspectief. In heel wat van deze artikels tussen 1980 en 1990 staat de therapeutische praktijk centraal. We geven hier nog enkele sprekende titels mee: '*Marital Therapy: practical approaches to long- standing problems*' (White, 1984a); '*Pseudo-encopresis: From Avalanche to victory, from vicious to virtuous cycles (Pseudo-encopresis: van lawine tot overwinning, van vicieuse tot virtuele cirkels*, White, 1984); '*Fear busting and monster taming: an approach to the fears of young children*' (White, 1985); '*Couple Therapy: urgency for sameness or appreciation of difference*' (White, 1987) en '*Family Therapy and Schizophrenia: addressing the 'in the corner' lifestyle*' (White, 1987).

Het is vooral zijn derde artikel in '*Family Process*', een eerder theoretisch stuk, dat bijzondere aandacht verdient in de context van het ontstaan van de narratieve therapie. In '*Negative explanation, restraint and double description: A template for family therapy*', uit 1986, analyseert White enkele concepten uit het werk van Bateson en gaat op zoek naar verdere nuanceringen en mogelijke toepassingen in de praktijk. Bateson heeft het ondermeer over

vzw Rapunzel

www.rapunzelvzw.be

informatieverwerking en welke informatie een systeem nodig heeft om verandering te kunnen toelaten. Gekend en geliefd is de uitspraak 'a difference that makes a difference'. wat is het (kleine) verschil dat een verschil kan maken (White, 1986, p. 172, citeert Bateson, 1972, p.453). Voor Bateson dient elke nieuwe gebeurtenis voor een levend wezen gezien te worden als een reactie op verschil. De mogelijkheid van een mens of een systeem om te reageren op verschil is erg afhankelijk van de mogelijke weerstand van de ontvanger en diens netwerk van vooronderstellingen. Dit netwerk van vooronderstellingen vormt een soort map of kaart en zorgt op die manier voor een selectie, aan welke gebeurtenissen we betekenis geven en aan welke niet. Met andere woorden: elk levend wezen, elke mens, elk gezin selecteert informatie en laat sommige dingen toe en andere niet. Hier valt ook de eerste keer het woord 'story' (verhaal): *"Nieuws (informatie over verschil) over gebeurtenissen buiten wordt getransformeerd tot beschrijvingen in de vorm van woorden, figuren, beelden en het worden 'verhalen' door uitleg of verklaringen"* (White, 1986, p. 170). Naar de concrete praktijk van de systeemtherapie luidt het als volgt: *"De moeilijkheden die families dikwijls ervaren in de ontdekking van nieuwe oplossingen voor problemen kunnen worden uitgelegd aan de hand van deze begrippen. Een map (of kaart) voor therapie kan worden voorgesteld waarin het aandeel van de therapeut benadrukt wordt bij het helpen het therapeutische systeem open te stellen voor de ontdekking van nieuwe oplossingen."* (White, 1986, p. 169). Deze kaart met openheid voor nieuwe informatie noemt hij in de tekst ook 'een nieuw kodeboek' voor het gezin. In het praktijkgedeelte van deze tekst herkent men al helemaal Michael White als narratieve therapeut. Het in kaart brengen van het probleem, de eerste vorm van opsplitsen van het probleem tegenover de clënt of het gezin (het latere externalisatie) worden voor de eerste keer in deze tekst gepresenteerd. *"Angsten blijven niet leven als er geen vrienden zijn die hen goed voeden"* (p. 181) en *"de therapeut nodigt het gezin uit om details te geven over hun invloed op het leven van de angsten. Hoe sterk hebben ze de invloed van de levensstijl van de angsten kunnen counteren door hun eigen territorium overeind te houden?"* (p.181).

White moedigt de lezers verder aan om hun verwondering uit te drukken bij het ontdekken van nieuwe mogelijkheden en vermeldt voor de eerste keer de invloed van David Epston in het werken met rituelen: *"De opluchting en vreugde van de therapeut kan vertaald worden in rituelen en het vieren van verandering. Deze rituelen benadrukken verandering en de aankomst van een bestemming in een nieuwe levenskoers."* (White, 1986, p.178). Bijzonder leuk zijn ook de vragen die hij voorstelt om, in navolging van Bateson, te benadrukken dat de waarneming van verschil en dus van verandering een tijdsdimensie bezit: *"Je hebt een nieuwe geschiedenis voor jezelf gecreëerd. Welke nieuwe toekomst brengt dit met zich voor je mee? Hoe zou deze nieuwe toekomst verschillen van de toekomst die je oude verleden met zich meebracht?" En: 'Nu je meer vat krijgt op wat je hebt bereikt, welke extra dingen zul je opmerken over hoe je veranderd bent?"* (White, 1986, p.178). De basis voor de narratieve therapie is hier reeds duidelijk aanwezig, de naam en de metafoer nog niet. Het is vooral onder invloed van David Epston en zijn vrouw Cheryl White, dat er een nieuwe naam en therapierichting zal ontstaan. In een later interview vertelt Michael White dat hij de narratieve metafoer verkiest omdat deze veel minder statisch is dan de metaforen uit de cybernetica die hij eerder hanteerde, en veel beter toelaat om de tijdsdimensie mee in kaart te brengen (White, 2001).

5) Het ontstaan van de narratieve therapie: Narrative means to therapeutic ends

Aan de basis van de ontwikkeling van de narratieve therapie gaan heel wat conversaties en correspondenties tussen de Nieuw-Zeelander David Epston en Michael White vooraf. White ontmoet Epston voor het eerst in een workshop op het tweede Australische congres voor familietherapie in 1981. Hoewel hij een half uur te laat de workshop komt, raakt hij onmiddellijk geïnteresseerd door Epston's manier van werken en boeiende manier van vertellen: "*Het is zonder enige twijfel David's fascinerende kindertijd en zijn voormalige carrière als antropoloog die hem tot een geprivilegerde verhalenverteller maken. (...) Hij verzamelt ideeën voor verhalen uit heel de wereld en negeert hierbij grenzen tussen disciplines in een zoektocht naar helpende metaforen om gebeurtenissen in sociale systemen te interpreteren*" (White & Epston, 1990, p. xvi). Er ontstaat een diepe sympathie en vriendschap tussen hen, en een druk over en weer verkeer van telefoons en brieven. Van beide zijden van de Tasmaanse zee – tussen Australië en Nieuw-Zeeland liggen ruim vierduizend kilometer – stelden White en Epston elkaar telkens opnieuw de vraag: "wat doe jij nu anders dan de vorige keer dat ik je hoorde". Op een gegeven moment zei White tegen Epston: "Ik stel alleen nog maar vragen". White schrijft hier in 1988 dan ook een (behoorlijk moeilijk) artikel over: *The process of questioning: a therapy of literary merit*. Nog datzelfde jaar publiceert hij zijn eerste artikel over externalisatie van het probleem en re-auhoring: *The externalizing of the problem and the re-authoring of lives and relationships*.

In 1989 schrijven White en Epston samen het boek *Literate means to therapeutic ends* (literaire middelen voor therapeutische doeleinden), uitgegeven bij Dulwich Centre, wat een jaar later wordt uitgegeven bij Norton in de Verenigde Staten als het inmiddels overbekende *Narrative means to therapeutic ends*. Het boek wordt een enorm succes en betekent een doorbraak voor vooral Michael White en de narratieve therapie in de V.S. en in Europa. Het is David Epston die het tweede, meer praktijkgerichte gedeelte van het boek voor zijn rekening nam, vooral gewijd aan verhalen en geschreven documenten. Dit heeft een grote invloed op White in het gebruik van het geschreven woord, zoals brieven bij aanvang en afsluiten van de therapie. Dat was in die tijd een heel vernieuwende, creatieve en bijzonder ondersteunende aanpak. Inmiddels hebben veel studies aangetoond hoe weinig cliënten zich herinneren van de woorden tijdens een therapeutische sessie en hoe nuttig bijgevolg geschreven documenten wel zijn. Over deze manier van werken met geschreven documenten schrijft Karl Tomm in het voorwoord: "*Wat het meest integrerende is aan de brieven van White en Epston is hun stijl. Ze staan heel ver van wat men 'objectieve beschrijvingen' zou kunnen noemen. De inhoud is zorgvuldig gekozen en brengt een onderscheid met zich mee dat leidt tot een meer heuristische benadering, tot een link met bepaalde ervaringen en gebeurtenissen die als hulpbronnen kunnen dienen, en om die verhalen te promoten die een helende mogelijkheid met zich meebrengen. (...) Dit zorgt voor een aantrekkelijke nieuwigheid die de lezer's verbeelding stimuleert en een actieve deelname aan de tekst*" (Tomm in White & Epston, 1990, p. ix).

Net als Epston zal ook Michael White zijn inspiratie vanaf dan meer buiten de therapiewereld zoeken en vinden. Hij is overtuigd dat buiten de grenzen van de eigen discipline kijken tot een verbreding en vernieuwing van perspectief leidt. Antropologie, filosofie, literatuur, kunst en sociale bewegingen zoals het feminisme (hierbij beïnvloedt door zijn vrouw Cheryl) zullen een blijvende

inspiratie vormen en voor heel wat termen zorgen in de narratieve literatuur (White, 2000). White vermeldt ook de grote invloed van de Franse filosofen Derrida en Foucault op de narratieve therapie. *"Toen ik voor het eerst Foucault las over moderne macht ervaarde ik een heel speciaal gevoel van vreugde. Dit gevoel van vreugde had grotendeels te maken met zijn gave om het vanzelfsprekende en dagelijkse in vraag te stellen, en het gewone opnieuw vreemd en exotisch te maken"* (White, 2004, p. 155).

In het eerste hoofdstuk van het boek *Narrative means to therapeutic ends* analyseert Michael White enkele ideeën en concepten van Foucault onder de titel 'verhaal, kennis en macht'. Hij beschrijft Foucault's onderzoek naar de dynamiek van macht en hoe mensen verankert en zelfs gevangen zitten in onzichtbare machtsstructuren. Bij traditionele machtsstructuren is er een duidelijke, externe en gecentraliseerde macht met vaststaande concepten over goed en fout. Bij moderne machtspraktijken is het centrum van de macht onzichtbaar geworden en staan wij allen in het spotlicht. Wij zijn tegelijkertijd architect en onderworpen van 'het discours', het normaliserende oordeel, dat als sociale controle in ieders beleving wortelt. Zo ontstaat bijvoorbeeld door het medische en psychiatrische discours, waarin de nadruk ligt op individueel deficit, de idee van een objectief tekort of zelfs minderwaardigheid. Mensen met ernstige moeilijkheden verinnerlijken ten gevolge van moderne macht ideeën omtrent een persoonlijk tekort, en worden zelfkritisch en depressief. Net als Foucault gaat White op zoek naar verzetsbronnen en weerbaarheid tegen deze onzichtbare machtsstructuren. Hij ontwikkelt daartoe methoden, zoals de ideeën omtrent externaliserende conversaties (tegenover internaliseren van een discours of taalgebruik gericht op problemen en tekortkomingen). White vindt in Foucault zowel een bondgenoot in de strijd om rechtvaardigheid als een medestander voor een omzichtig en zorgvuldig taalgebruik. Over de betekenis hiervan voor de concrete praktijk zegt Karl Tomm: *"Met andere woorden, wanneer familieleden, vrienden, burens, collega's en professionelen denken over een bepaald persoon alsof hij een bepaalde eigenschap of probleem heeft, dan oefenen ze 'macht' uit over hem of haar door deze kennis 'uit te oefenen' naar deze persoon. Dus binnen een sociale context zijn kennis en macht onlosmakelijk met elkaar verbonden."* (Tomm, in White en Epston, 1990, p. viii).

6) De Narratieve metafoor.

Narratief komt van het Latijnse 'narrare', verhalen, vertellen. White en Epston kozen met het begrip narratief voor een concept waarin ondermeer taal, betekenisgeving en tekst centraal stonden. In een interview vertelt Michael White op de vraag wat hij nu precies met de narratieve metafoor bedoelt het volgende. *"Het betekent dat we menselijke wezens als interpreterende wezens zien – dat we actief bezig zijn met interpretaties van onze ervaringen wanneer we ons leven leiden. Het betekent dat het niet mogelijk is om interpretaties te geven aan onze ervaringen zonder toegang te hebben tot een zeker interpretatief kader, een kader dat voor een context zorgt voor onze ervaringen, één dat het toeschrijven van betekenissen mogelijk maakt. Het betekent dat verhalen dit interpretatief kader mogelijk maken."* (White, 2000, p. 13). Elders schrijft Michael White: *"Doorheen de verslagen die mensen maken over hun eigen leven en over het leven van anderen geven zij zin aan hun ervaringen.(...) de narratieve metafoor stelt voor dat personen hun leven leiden doorheen verhalen – dat deze verhalen vormgevend zijn voor het leven, dat deze reële en niet ingebeelde effecten hebben – dat deze verhalen de structuur van het leven leveren"* (White 1991, p.

28)⁵.

Narratieven hebben dus een meervoudig effect. Ze kleuren de manier waarop we naar ons leven en de eigen geschiedenis (terug)kijken. Ze kleuren eveneens onze waarneming waarmee we ons naar nieuwe gebeurtenissen richten én ze bepalen mee hoe we ons in dialoog met anderen begeven. Het gaat dus om veel meer dan enkel verhalen vertellen. Zo zal een gezin dat zichzelf voornamelijk als slachtoffer van een reeks gebeurtenissen ziet (verlies van ouders, ongunstige economische situatie, traumatische gebeurtenis van dochter,...) het verleden eerder negatief inkleuren (één en al tegenslag, wereld en medemensen als onrechtvaardig,...). Maar ook het beeld dat het van zichzelf heeft (zelfbeeld én beeld van het gezin als slachtoffer en gebrek aan competentie of weerbaarheid) kan al vlug negatief geïnterpreteerd worden, en ook de manier waarop zich nieuwe situaties aandienen (aandacht voor negatieve gebeurtenissen), Dit alles zal invloed hebben op hoe de gezinsleden met andere mensen omgaan. Michael White spreekt in dit verband ook wel van een dominant verhaal of meer specifiek in deze context een probleemgesatureerd verhaal (*problemsaturated story*) (White & Epston 1990). Voor narratieve therapeuten worden menselijke problemen gevormd door en in verhalen die mensen onderdrukken en bepalen. Deze verhalen ontstaan door anderen, de sociale context ('oppressive stories') en ook door de verhalen die mensen over zichzelf vertellen. Bij een probleemgesatureerd verhaal raakt betekenisgeving en keuzevrijheid ingeperkt. Er ontstaat een convergente manier van denken, kijken en praten, waardoor men steeds weer op hetzelfde (probleem)punt uit komt. White spreekt in dit verband ook nog over dunne verhalen of dunne beschrijvingen (*thin descriptions*) tegenover de rijke (context)verhalen of rijke beschrijvingen (*thick descriptions*) die volgens hem elk leven en elke mens kenmerken: *'No single story can represent a life. All life is multistoried'* (White & Epston 1990).

Michael White benadrukt meermaals het reële karakter van verhalen en het narratieve paradigma. *"Het betekent dat de betekenissen die uit dit interpretatief proces volgen niet neutraal zijn in de effecten op onze levens, maar reële effecten hebben op wat we doen, op de stappen die we in ons leven zetten. Het betekent dat het het verhaal van het zelfnarratief is, dat de vorm van de expressie van onze levenservaringen bepaalt. Het betekent dat we leven doorheen de verhalen die over ons leven, dat deze verhalen werkelijk ons leven vorm en gestalte geven, en dat ze ons leven 'omarmen'."*(White, 2000, p.13). Dit Reële karakter is voor White erg belangrijk: *"Veel mensen denken dat het narratieve paradigma een vorm van representationalisme is. Sommigen nemen aan dat, wanneer ik het over de narratieve metafoor heb, ik het over een beschrijving van het leven heb, eerder dan over de structuur van het leven zelf. Ze veronderstellen dat ik bedoel dat het verhaal een spiegel van het leven vormt, een reflectie van het leven zoals het geleid wordt, een kaart van het territorium van het leven. En sommige mensen veronderstellen dat het om één of andere vorm van perspectief gaat. Dat een specifiek verhaal ons één van de vele mogelijke perspectieven aanbrengt, zodat wanneer mensen een pijnlijke geschiedenis brengen, al wat me moeten doen is hen aanmoedigen om een ander perspectief in te nemen en een ander verhaal te brengen. Dat zijn representationalistische veronderstellingen, die gebaseerd zijn op essentialistisch denken, niet op de constructionistische oriëntatie waarbinnen de narratieve metafoor zich bevindt."* (White, 2000, p.14) Meteen is duidelijk dat narratieve therapie iets heel anders is dan reframen of cognitieve herstructurering. Michael White zal dit meermaals benadrukken. Hij geeft aan hoe belangrijk het is om stil

⁵ Vertaling Lieven Migerode: weergegeven als White 1997, p. 127.

te staan bij pijn en deze te erkennen, vooraleer een context te creëren waarin andere verhalen ook een plaats kunnen krijgen.

7) De narratieve grondhouding en het sociaal constructionisme:

Gezien hun grote praktische waarde is het erg verleidelijk om onmiddellijk enkele narratieve technieken te bespreken, maar dat kan onmogelijk zonder eerst grondig kennis te nemen van de therapeutische grondhouding van de narratieve therapeut. Met het verlaten van de cybernetische metafoor kozen ondermeer Michael White en David Epston niet alleen voor een ander taalgebruik, maar ook voor een totaal andere positie van de therapeut. De narratieve therapeut is, zoals het ook in andere postmoderne therapierichtingen het geval is, niet langer vanuit een afstandelijke en 'objectieve' positie op zoek naar de waarheid of naar structuren die aan de basis liggen van problemen (Hillewaere, 2007b, 2008). In de plaats daarvan komt een houding, waarin luisteren naar het verhaal van de cliënten, het aanvaarden dat er meerdere perspectieven mogelijk zijn en het verkennen van de context centraal staan. Deze op samenwerking gerichte grondhouding van de narratieve therapie komt tot uiting in de vele 'co's' die men in de literatuur kan terugvinden: 'collaboratieve therapie, co-authoring, co-research, ...'. Michael White beschrijft deze grondhouding in een interview als volgt: *"Ik ben in de eerste plaats echt geïnteresseerd in hoe mensen hun eigen ervaringen waarderen. Ik wil echt begrijpen hoe het leven voor hen tot dan toe geweest is. Daarom denk ik dat het eerste gedeelte van mijn werk er in bestaat om waardering te kunnen opbrengen voor waar mensen zijn doorgegaan. Ik denk dat het erg belangrijk is dat ik er in slaag om een zekere mate van begrip hiervoor te kunnen opbrengen en dat mensen ook kunnen vaststellen dat ik minstens een deel hiervan kan begrijpen. Dat is echt heel fundamenteel, en dat is ook door veel mensen in het veld (van de familietherapie, bh) benadrukt."* (White, 1995, p. 21). Wanneer men Michael White aan het werk zag viel op hoe respectvol hij te werk ging en hoe hij de samenwerking opzocht.

Deze respectvolle en op samenwerking gerichte therapeutische houding past volledig binnen de sociaal constructionistische en postmoderne beweging. Het sociaal constructionisme is een ruimere, vooral filosofische benadering, waarvan de Canadees Kenneth Gergen als grondlegger kan gezien worden (McNamee & Gergen, 1992). Freedman en Combs, wellicht de meest belangrijke vertegenwoordigers van de narratieve therapie in de Verenigde Staten vatten de uitgangspunten van het sociaal constructionisme in vier punten samen. Als eerste punt noemen zij dat realiteiten sociaal geconstrueerd worden (vandaar de term sociaal constructionisme). Realiteiten worden ook gevormd in en gedragen door taal. Realiteiten worden daarnaast georganiseerd en onderhouden door narratieven. Als laatste noemen Freedman en Combs het uitgangspunt dat er geen essentiële waarheden bestaan (Freedman en Combs, 1996 p. 22). Het sociaal constructionisme hangt nauw samen met overgang naar het zogenaamde postmoderne denken en handelen, waarin niet langer één waarheid en één objectieve kennis vooropstaan, maar eerder een veelheid aan mogelijkheden en perspectieven. We citeren een andere belangrijke vertegenwoordiger van de postmoderne beweging, Harlene Anderson: *"Het postmoderne denken richt zich naar kennis als een breedvormige ('discursive') praktijk, naar een veelheid van verhalen, die meer plaats-en contextgebonden zijn, soepel ook in betekenis; het richt zich naar een veelheid van benaderingen bij de analyse van subjecten zoals kennis, waarheid, taal, geschiedenis, het zelf en macht. Het benadrukt de relationele natuur van kennis en de creërende natuur van taal."* (Anderson 1977 p 36).

Naast het sociaal constructionisme en de term postmodern, zal men bij

White ook dikwijls de term 'poststructuralistisch' tegenkomen. Bij de structurele benaderingen (zoals bijv. de psychoanalyse van Lacan) gaat men uit van de veronderstelling dat er onder de oppervlaktestructuur van de taal ook een dieptestructuur aanwezig is. Zo kan men bij bepaalde betekenisvolle woorden of dromen op zoek gaan naar één ware betekenis uit het verleden, die verklaring en heling biedt aan de symptomen van de cliënt. Poststructurele benaderingen daarentegen gaan er van uit dat taal geen weerspiegeling van een werkelijkheid vormt, maar deze werkelijkheid mee construeert. Het belang van woorden en taal ligt in de concrete interacties tussen mensen: zo zal hoe men over elkaar spreekt bijvoorbeeld mee de beeldvorming bepalen die men van elkaar heeft (zie Hillewaere, 2008).

8) Enkele belangrijke narratieve concepten en therapeutische hulpmiddelen:

8.1) Deconstructie en re-authoring :

Met deze grondhouding en met de ideeën van Foucault omtrent macht en kennis probeert Michael White en de narratief therapeut op zoek te gaan rijkere betekenisgevingen en rijkere verhalen als verbredende context voor de dunne beschrijvingen en een dominant, probleemgestuurd verhaal. Eén van de belangrijkste uitdagingen in therapie bestaat er volgens White in om een probleemverhaal als *enige* betekenisgeving in vraag te stellen en van een rijkere betekeniscontext te voorzien. Dit proces noemt hij in een tekst van 1991, in navolging van Derrida, 'deconstructie', wat hij als volgt invult: "*Volgens mijn eerder ruime definitie heeft deconstructie te maken met procedures die van-zelfsprekende realiteiten en praktijken omverwerpen*" (White, 1991, p. 26)⁶. Met andere woorden: in therapie probeert men het vanzelfsprekende dominante (probleem)verhaal te voorzien van een ruimere context. Dit vraagt van de narratieve therapeut een voortdurende waakzaamheid voor andere 'marginale' verhalen (in de betekenis van in de marge, maar ook van onderdrukte verhalen). Een proces dat Michael White ook een 'opstand tegenover onderworpen kennis' noemt (White, 1989, 1995). Allan Carr omschrijft dit treffend: "*Dit betekent dat men naar openingen zoekt die de persoon vooruit helpen om een verhaal van zijn leven te selecteren en te construeren in andere termen dan opgelegd door het dominante narratief dat hun problemen voedt. Dat vraagt van de therapeut dat hij luisteren verkiest boven vragen stellen, en vragen te stellen op een manier die de cliënten help te zien dat hun verhalen actief geconstrueerd worden, eerder dan dat ze hen passief overkomen*" (Carr, 1998, p.491).

Het proces en (dynamische) resultaat van deconstructie, context en rijkere verhalen is dat mensen opnieuw meer vrijheid en keuzemogelijkheden ervaren met betrekking tot hun zelfbeeld en relaties met hun familie en de ruimere omgeving. Men kan zo meer zelf het leven leiden in plaats van te lijden of ondergaan, hetgeen White en Epston 're-authoring', of opnieuw auteur worden van het eigen levensverhaal, noemen.

8.2) Externalisatie

Een mogelijk antwoord op onderdrukking en de verinnerlijking van de dominante probleemverhalen vond Michael White in de methode van 'externaliserende conversaties' (White, 1989; White & Epston, 1990), wellicht de

⁶ Vertaling Lieven Migerode, weergegeven als: White, . 1997 p 125.

meest gekende en meest centrale methodiek in de narratieve therapie. Hiermee onderlijnt White het belang om persoon en probleem minstens in taal niet samen te laten vallen. Iemand kan een probleem *hebben*, maar hoeft het daarom niet te *zijn*. Door te letten op nuanceringen in taalgebruik en de manier van vragen stellen, kan de therapeut cliënten helpen hun probleem (en niet hun persoon) als het probleem te zien. Alice Morgan formuleert het als volgt: *"Een narratieve therapeut luistert naar de beschrijvingen (van de cliënten) en is geïnteresseerd om een dialoog aan te gaan en het probleem te situeren buiten de persoon – het te externaliseren. Bijvoorbeeld in de plaats van te zeggen 'ik ben ongemotiveerd, ik kan niets' zou de therapeut kunnen zeggen 'dus het probleem heeft een sterke invloed gehad op je energieniveau'. In de plaats van 'ik ben een depressieve persoonlijkheid' zou de therapeut kunnen zeggen 'dus de depressie heeft het je moeilijk gemaakt voor je om buiten te gaan', of 'wanneer het probleem sterk is zorgt het er voor dat je denkt je geen motivatie hebt'. 'Ik ben een piekeraar, een zorgelijk type' kan worden geëxternaliseerd door te zeggen dat 'de zorgen zorgen er voor dat je er niet toe komt om nieuwe dingen te ondernemen'.*" (Morgan, 2000, p. 18). Centraal bij deze manier van vragen stellen is het onderzoeken naar hoe het probleem invloed heeft verkregen op iemand's leven en relaties (White & Epston, 1990). Zo zal Michael White bij een meisje met anorexia vragen: *'Hoe ver heeft anorexie greep gekregen op je leven' en: 'hoe is anorexie er in geslaagd om je zodanig te onderdrukken?'* (Carr, 1998, p. 491.)

Michael White toont zich een grootmeester in externaliserende conversaties. Wanneer hij werkt met kinderen geeft hij het geëxternaliseerde probleem ook vaak een naam. Zo beschrijft White (White & Epston, 1990, p.43 e.v.) een casus van Nick, een jongetje van zes. Nick komt samen met zijn ouders op therapie omwille van encopresis, een probleem rond zindelijkheid, een onderwerp waar hij reeds in 1984 een artikel aan wijdde (zie hoger). White brengt (net als in zijn tekst over Bateson in Family Process) samen met het gezin in kaart wat de invloed is geworden van het probleem op het gezin en omgekeerd, waar en wanneer het gezin meer invloed had op het probleem. Voor de jongen zelf lag het probleem mee aan de basis dat hij geïsoleerd raakte van andere kinderen en het niet zo goed meer deed op school. Voor vader had het probleem er toe geleid dat hij zich erg in verlegenheid gebracht voelde, met niemand over het probleem durfde te spreken en zich uiteindelijk eveneens geïsoleerd voelde. Voor moeder betekende het probleem dan weer dat ze sterk aan zichzelf twijfelde en voor de ouders als partners dat het probleem zich tussen hun beiden installeerde. Het probleem van encopresis had zich aldus in het gezin genesteld en was deel geworden van hun identiteit. Michael White geeft samen met Nick en het gezin het probleem een naam, *'Sneaky Poo'*⁷. Hij gaat op zoek naar hoe zij opnieuw auteur kunnen worden van dit (gezins)verhaal en meester kunnen worden van het probleem. Dit laatste zal hij later ook *'self-agency'* noemen, waarmee duidelijk wordt gemaakt dat externaliseren niet enkel betekent dat men het probleem los ziet van zichzelf, maar ook dat men opnieuw het eigen leven in handen neemt. *'Sneaky Poo'* was niet altijd meester van de situatie, want zo was Nick er al een aantal keren in geslaagd om niet te spelen met zijn kaka of Poo. Ook moeder vertelde hoe ze het probleem had weten te weerstaan. Ze had de stereo aangezet en geweigerd om haar eigen bekwaamheid als moeder in vraag te stellen. Voor vader lagen de zaken wat ingewikkelder, maar nadat Michael White zijn nieuwsgierigheid uitdrukte naar hoe vader kon protesteren tegen Sneaky Poo's manipulaties, opperde vader dat hij dit zou kunnen bespreken met een collega. Nick vertelde dat *Sneaky Poo* niet volledig vat had

⁷ Letterlijk vertaald: 'achterbakse, gluiperige kaka'

gekregen op het gezinsleven, want dat zijn vader en moeder nog steeds van elkaar hielden en leuke dingen deden. Wat ook in het gesprek samen met moeder en vader tot uiting kwam.

8.3) Unieke uitkomsten (unique outcomes)

De momenten waarin de cliënt en het gezin meester zijn over het probleem noemt Michael White oorspronkelijk een '*unique outcome*', een term ontleent aan Goffman (1961), die deze idee beschrijft in zijn werk met schizofrenen. Later zal Michael White, wellicht mede onder invloed van Steve de Shazer van de Solution-focused therapy, spreken over *unique outcomes* in plaats van *unique outcome*. In de oplossingsgerichte benadering spreekt men van 'uitzonderingen', een term die de Shazer duidelijk prefereert boven *unique outcome*. De Shazer bekritiseerde White omwille van het statische (een 'uitkomst' heeft een einde) en éénmalige karakter van zijn concept (de Shazer, 1993). Bij unieke uitkomsten gaat het om momenten waarop het probleemgedrag zicht niet voordeed, zoals in het verhaal van *Sneaky Poo*, wanneer Poo minder of geen invloed had op het gezin en het gezin vat had op het probleem. Michael White geeft aan dat vooral zorgvuldig luisteren naar de geschiedenis en de verhalen van de mensen hier belangrijk is, en minder de juiste terminologie. *"Ik ben bijzonder geïnteresseerd in geschiedenis. Ik denk dat de mogelijkheid om de reële effecten te identificeren van bepaalde manieren van zijn op iemands leven en relaties erg belangrijk is. Om dit te kunnen hebben we kritische reflectie nodig, en voor kritische reflectie hebben we geschiedenis nodig... het is voor een groot gedeelte door geschiedenis dat unieke uitkomsten of uitzonderingen alternatieve verhalen opleveren. (...) Zelfs het feit dat mensen deze unieke uitkomsten zullen beoordelen als positieve ontwikkelingen suggereert dat deze een 'fit' moeten vertonen, in zekere zin, met een vroegere notie die de persoon heeft over een beter leven. Zodus, éénmaal deze uitgesproken, is het erg zinvol om interesse te tonen in de geschiedenis van zulke concepten, en de ervaringen van het leven die daarmee in verband staan. Door deze exploratie krijgen uitzonderingen en unieke uitkomsten diepe wortels"* (White, 1995, p. 26).

Voor wie toch een mooie definitie of omschrijving wil van het concept unieke uitkomsten citeren we Alan Carr: *"Unieke uitkomsten zijn ervaringen of gebeurtenissen die niet zouden kunnen voorspeld worden door het probleemgesatureerde plot of narratief dat een cliënt's leven of identiteit bepaald heeft. Unieke uitkomsten houden uitzonderingen in op de routine in het patroon waarin een bepaald aspect van het probleem zich normaal voordoet. De therapeut vraagt aan de cliënt naar bepaalde voorbeelden waarin de cliënt verreed om onderdrukt te worden door het probleem of er preventief voor zorgde dat het probleem geen grote negatieve invloed had op hun leven"* (Carr, 1998, p.493). Het effect van unieke uitkomsten is de laatste jaren ook wetenschappelijk onderzocht en leidt tot enkele boeiende vaststellingen. Zo blijkt onder meer dat unieke uitkomsten bijdragen tot een beter en meer weerbaar zelfbeeld bij mannen en vrouwen die misbruik hebben meegemaakt. Maar ook dat de thema's van unieke uitkomsten verschilt bij mannen en vrouwen. Vrouwen zien vooral verhalen van verzet, rebellie en weerstand als unieke uitkomsten, terwijl mannen meer de momenten aangeven waarin ze in staat waren om over hun moeilijkheden met anderen te spreken (Draucker, 2003). Bij vrouwen gaat het meer om het herwinnen van hun eigen kracht, bij mannen meer om het herwinnen van emotionele verbondenheid. Hier is ongetwijfeld ook een verband te leggen met het overheersend 'discours' dat zowel gender (man-vrouw) thema's, als trauma betreft.

8.4) 'Re-membering conversations':

Het thema van trauma houdt Michael White vanaf de jaren negentig sterk bezig, zoals uit heel wat interviews en teksten blijkt (zie ondermeer White, 1995, White & Morgan, 2006). Ook hier gaat het met name over erkenning geven aan het lijden en zoeken naar verhalen die mensen opnieuw krachtiger, hoopvoller en vrij kunnen maken. Het is ondermeer in het werk met kinderen en gezinnen die een trauma of ernstig verlies (bijvoorbeeld door overlijden) hebben meegemaakt dat Michael White zijn ideeën omtrent lijden en herstel verder vorm geeft. De eerste therapeutische taak is stilstaan bij de pijn en op zoek te gaan met mensen met wie men zich verbonden weet (ook al zijn deze reeds overleden). Men dient hier niet te herkadereën of andere, hoopvolle verhaallijnen te zoeken. Een gesprek over en met mensen met wie men zich verbonden weet, ook al zijn ze overleden, noemt Michael White in navolging van de cultureel antropologe Barbara Myerhoff 're-membering conversations' (letterlijk 'opnieuw herinnerde conversaties'). Vooral zijn werk in Afrika met families waarin heel wat familieleden aan Aids overleden waren inspireerde hem hier toe. *"In deze omstandigheden (verlies en rouw) kunnen narratieve praktijken worden ingeroepen worden om opnieuw contact te krijgen met de stemmen van de figuren die voor de kinderen een belangrijke rol hebben gespeeld. Op deze manier worden de identiteiten van de kinderen 'meer-stemmig'. Zo is het dikwijls mogelijk om kinderen te helpen opnieuw bij de stemmen van hun ouders en grootouders te komen, ook al zijn deze niet langer fysiek aanwezig. Het is mogelijk om deze stemmen opnieuw een plek te geven, en op deze manier voelen kinderen zich minder alleen en geïsoleerd. Het is op die manier mogelijk voor kinderen om de wijsheid van de ouders nog steeds in hun leven te ervaren"* (White & Morgan, 2006, p. 92). Het herstel van verbondenheid is het wezenlijke aan de narratieve manier van werken bij trauma, verlies en rouw, en aan 'opnieuw herinnerde conversaties'. In *re-membering conversations* kiezen mensen actief wie ze aanwezig stellen of van wie ze meer afstand nemen. Het gebruik van de term 're-membering' is daarom geen passieve herverzameling. Verlies zorgt soms voor een smal en éénstemmig gevoel van identiteit. *Re-membering conversations* zorgen voor een mogelijke weg naar een meerstemmige identiteit. (White, in White en Morgan, 2006, p. 94).

De term 're-member' verwijst, meer nog dan het zich herinneren, naar het opnieuw actief deelnemen (re-member - opnieuw deelnemer worden) aan sociale netwerken en een wederkerigheid in relaties. Het is inmiddels binnen de narratieve therapie een erg bruikbare therapeutische techniek geworden, waarin er opnieuw verbinding wordt gelegd met betekenisvolle mensen uit het leven. In zijn boek *maps to narrative practice* (2007) vertelt Michael White over een vrouw die zegt al haar vertrouwen in mensen te zijn kwijtgeraakt. Op de vraag wat voor haar de betekenis is van het concept 'vertrouwen' vertelt ze een verhaal over de burens van haar ouders, die haar vroeger veel aandacht en genegenheid schonken. Vervolgens stelt Michael White de wat verrassende vraag wat deze burens mogelijk ook in het meisje zagen, een vraag die peilt naar de wederkerigheid van de relatie. De vrouw vertelt dat de burens zelf geen kinderen hadden en mogelijk een dochttertje in haar zagen. Hiermee realiseert ze zich dat de burens ook haar gemist moeten hebben en wat zij voor anderen betekend heeft en kan betekenen. Men kan deze manier van converseren nog verder uitwerken door door te vragen naar wat zowel de anderen als de persoon zelf heeft ontleent aan het contact. Op die manier ontstaan er nieuwe, rijke verhaallijnen die men nog kan verstevigen en tastbaar maken door ze te documenteren in de vorm van brieven, tekeningen, foto's en filmmateriaal (zie van Hennink & Planjer, 2008).

8.5.) Brieven en certificaten:

Het is zoals gezegd onder invloed van David Epston dat Michael White blijvend het belang van het gebruik geschreven documenten, zoals brieven en certificaten benadrukt. Dit komt opnieuw het meest duidelijk naar voren in zijn werk met kinderen. *"Wanneer het tijdens ontmoetingen met kinderen gaat over hun ervaringen is het gewoonlijk goed mogelijk om nota's te nemen van deze gesprekken. Deze notities zijn altijd geschreven in de eigen woorden van de kinderen en kunnen de basis vormen van een therapeutische brief, een certificaat van iets dat ze gerealiseerd hebben. Of ze kunnen zelfs dienen bij de ontwikkeling van een verhaalboek dat aan kinderen voorgelezen kan worden voor ze gaan slapen. Deze notities zijn dikwijls over bepaalde eigenschappen en kennis over het leven dat het kind tot uitdrukking heeft gebracht in onze gesprekken, en op deze manier raken ze meer vertrouwd voor het kind. Deze documenten worden gewoonlijk heel erg geapprecieerd door de kinderen"*(White in White & Morgan, 2006, p. 96). Brieven kunnen vele vormen aannemen, zoals certificaten of, wat Michael White 'brieven aan wie het aanbelangt' noemt. De brieven 'aan wie het aanbelangt' beschrijven manieren waarop het kind met moeilijkheden omgaat en eventueel moeilijkheden heeft overwonnen. Deze brieven vormen als het ware een uitnodiging aan andere, mogelijke oudere kinderen, broers of zussen, jongvolwassenen en volwassenen om het kind in de rijke verhaallijnen van zijn identiteit te zien en te erkennen. Certificaten zijn korte geschriften die gewoonlijk aan het einde van de therapie meegegeven worden: *"...certificaten brengen hulde aan de inspanningen die een kind heeft geleverd in het omgaan met de omstandigheden waarmee het kind geconfronteerd werd. Een voorbeeld van zo een certificaat is: 'Dit certificaat brengt hulde aan Megan die bijzondere kwaliteiten heeft laten zien in de zorgen voor haar broer en zussen in moeilijke tijden. De manier waarop ze dit gedaan heeft houdt onder meer het volgende in..."* (White, 2006, p. 96). Kinderen en ouders hangen dit certificaat gewoonlijk op een zichtbare plaats op, zoals de koelkast, hetgeen er voor zorgt dat bezoekers om uitleg gaan vragen en het kind telkens opnieuw een succesverhaal kan vertellen. Naast certificaten zullen White en Epston ook rituelen, ceremonies of feestjes promoten – therapie kan op die manier ook erg plezierig zijn. Hoewel deze methodieken vooral bij het werken met kinderen heel passend zijn, gebruiken White en Epston ze even gemakkelijk bij volwassenen en gezinnen. Het is vaak meer de angst en vorming van de therapeut die het toepassen van een goed hulpmiddel in de weg staan dan de schroom of zogenaamde weerstand van cliënten. In ieder geval hebben White en Epston met hun brieven de weg geopend voor heel wat hulpverleners en cliënten om ook op een geschreven manier open feedback te geven en rijkere verhaallijnen mogelijk te maken.

9. Het nut van reflecties van anderen: outsider witness-retelling:

Re-membering conversations zal niet de enigste idee zijn die Michael White aan de cultureel antropologe Myerhoff ontleent. Barbara Myerhoff (1935-1985) werkte als cultureel antropologe, eerst met indianen in Mexico en later met ouderlingen in de joodse gemeenschap in Venice, Los Angeles. Myerhoff beschrijft naast *re-membering conversations* ook *definitional ceremony*, een traditie van deze Joodse gemeenschap waarin de ouderlingen elkaar verhalen vertellen en deze vervolgens terug vertellen, hervertellen. Veel van hen waren hun familieleden in de oorlog verloren. Zij waren zich bewust van het gevaar geïsoleerd en onzichtbaar te raken. Het vertellen en hervertellen van verhalen

blijkt bijzonder steunend en identiteitsbevorderend. Myerhoff spreekt in dit verband van 'identityprojects' (Myerhoff, 1982). "Wanneer culturen gefragmenteerd zijn en wanorde kennen, dan ontbreekt het vaak aan een geschikt publiek. Wanneer het ontbreekt aan natuurlijke gelegenheden hiervoor, dan moeten wij deze kunstmatig aanwenden. Identiteiten die geschaad zijn zoeken vaak naar mogelijkheden om voor anderen te verschijnen in het licht van zelf bepaalde interpretaties' Ik noem de bijeenkomsten hiervoor 'definitional ceremonies'." (Myerhoff 1982, p 105).

In 1995 publiceert Michael White voor de eerste maal over *definitional ceremonies*, toegepast op de therapeutische praktijk (White, 1995). Tegelijkertijd raakte Michael White gecharmeerd door de ideeën en de concrete praktijk van *reflecting teams*, zoals bedacht en uitgewerkt door Tom Andersen (zie Hillewaere, 2007b). In 1999 schrijft White een artikel over zijn werkwijze betreffende teamreflectie en het ceremoniele karakter daarvan: *Reflecting-teamwork as definitional ceremony revisited*. In dit artikel laat hij de oorspronkelijke Griekse betekenis van het begrip catharsis herleven. In de traditie van de voornamelijk psychoanalytische psychotherapie, staat Catharsis voor zelfonthulling, te worden wie wij werkelijk zijn. Dit veronderstelt dat er een soort 'echter-ik' bestaat, verscholen achter psychologische barrières. Dat is voor Michael White een structuralistisch perspectief. Maar catharsis betekende voor de oude Grieken iets anders, stelt White. De Oude Grieken speelden vanaf de vijfde eeuw voor Christus theaterspel, tragedies, die soms enkele dagen achtereen duurden. Aristoteles beschrijft Catharsis als een zuiverende collectieve ervaring. Toeschouwers, die getuige zijn van en geraakt worden door de tragedie in het theaterspel, verplaatsen zich in deze collectieve ervaring naar andere gewaarwordingen van de omringende wereld en van zichzelf. De overeenkomst met *definitional ceremonies* is opmerkelijk.

Michael White ontwikkelde met de bijdragen van Meyerhoff een eigen methode van werken met een *reflecting team*. Hij noemt dit *outsider witness-retellings* (White, 1999). Bij deze methode betreft Michael White een publiek bij de gesprekken die hij met hulpvragers voert. Dit publiek kan bestaan uit; gezinsleden, professionals, klasgenoten, mensen met vergelijkbare hulpvragen, mensen die op eigen manieren reageerden op vergelijkbare problemen. White spreekt van de introductie van een *community of concern* (White, 1999). Hij instrueert de getuigen, of toehoorders, zorgvuldig. Hij wil daarmee voorkomen dat het publiek oordeelt, applaus of advies geeft. White vraagt de getuigen, toehoorders te reflecteren op basis van vier uitgangspunten:

- Expressie. Vragen hierbij zijn: Wat trok jouw aandacht in het verhaal waarvan jij getuige was? Herhaal eens een woord, een zin of een verhaal dat jouw aandacht trok?

- Indruk. Vragen hierbij zijn: Welk beeld of welke metafoor komt er bij je op? Welke indruk krijg je over intenties, waarden, de identiteit en het leven van de verteller.

- Resonantie. Vragen hierbij zijn: Wat maakt dat juist deze expressie jou raakte? Welke eigen ervaringen en verhalen lichten op als reactie op de expressie van de verteller?

- Transport. Vragen hierbij zijn: Waar word je naar toe getrokken als je naar de verhalen luistert en jouw indrukken, eigen ervaringen en gedachten daarover volgt? Waar brengt deze ervaring jou naar toe in de reflecties over jouw bestaan, noties over jouw eigen leven of het leven in het algemeen? (White, 2007 p. 191)

Nadat het toehoorder-, getuigenteam met elkaar spreekt aan de hand van deze uitgangspunten en vragen, stelt Michael White dezelfde vragen aan de verteller. Zo reflecteren interviewer en verteller op de reflecties van het getuigenteam.

Men kan zich inbeelden dat deelname aan deze *outsider witness-retellings* een bijzondere ervaring is. Er ontstaat een sterk gevoel van verbondenheid en er is ruimte voor verschil en meerstemmigheid. De verteller wordt opnieuw auteur van een rijk verhaal, en het publiek erkent en verstevigt het verhaal. In deze collectieve interactie krijgt de therapeut een gedecentreerde positie.

10) De invloed van Bruner en Vygotsky .

Met het concept narratief koos Michael White voor een soepele metafoer en manier van werken. Het begrijpen van geschiedenis, het herschrijven van het verleden en het leggen van fundamenten voor een hoopvolle toekomst staan cruciaal in White's manier van werken. Hij noemt dit "*Thickening new plots, linking the new story to the past and extending it into the future*" (Carr, 1998; Morgan, 2000; White & Morgan, 2006). Dit doet wat denken aan het volgende citaat van Kierkegaard: "*men moet het leven achterwaarts begrijpen, maar voorwaarts leven*". Dit heen en weer bewegen, in tijd, maar ook in verhaallijnen en ruimte, is karakteristiek voor White's manier van werken. Michael White wijst in dit verband op de dubbele betekenis van het woord *move*. "*It moves me*", betekent dat ik geraakt en verplaatst word wanneer ik met anderen converseer. In het Nederlands zouden wij kunnen denken aan het woord 'vervoering'. 'In vervoering raken' en 'vervoer' geven samen ook uitdrukking aan de begrippen geraakt zijn en verplaatst worden.

Verplaatsing is telkens opnieuw een aandachtspunt in het werk van White en de manier van transport krijgt steeds opnieuw vorm in methodieken die hij ontwikkelt. Van Jerome Bruner (1986) leent Michael White de metaforen voor therapie van 'samen op reis zijn' in het 'landschap van actie' en in het 'landschap van bewustzijn'. Michael White ordent met deze metaforen de vragen die hij aan mensen stelt. Bruner analyseerde verhaalconstructen in de literatuur en wees op de relatie tussen literaire tekstontwikkeling en alledaagse cognitieve processen van betekenisgeving. Goede schrijvers leggen niet alles opeenvolgend uit. De lezer wordt uitgenodigd te participeren aan het verhaal door zelf twee plus twee bij elkaar op te tellen, door specifieke gebeurtenissen in overeenstemming met elkaar te brengen in sequenties, doorheen de tijd zodat er een plot en een onderliggend thema in het verhaal duidelijk worden (White, 2007 p.77). In het 'landschap van actie' vraagt een therapeut naar gebeurtenissen en omstandigheden in de tijd, zoals de mensen deze zelf ervaren hebben. Met deze vragen helpt White mensen verhalen te ordenen in de tijd, zodat er een onderliggend thema en een (rijkere) plot herkenbaar wordt. Met vragen naar het 'landschap van bewustzijn' - later zal White spreken van 'landschap van identiteit' - worden vragen bedoeld die peilen naar de betekenis die mensen geven aan het landschap van actie. "*Het landschap van bewustzijn is samengesteld uit wat betrokkenen weten, denken, voelen of niet weten, denken en voelen*" (Bruner, 1986, p 14). Zoals een goed schrijver ruimte laat in het verhaal, zodat het ingevuld kan worden door de verbeelding van de lezer, richt de narratief therapeut aandacht op lege ruimtes in de verhalen van mensen zodat ook deze ingevuld kan worden door "*het strekken van de geest, het oefenen met de verbeelding en het rekruteren van de doorleefde ervaring*" (White, 2007 p 81).

De metafoer van bewegen en reizen doorheen landschappen en tijd zijn kenmerkend voor de narratieve therapie en White werkt deze metafoer steeds nauwkeuriger uit. Hij raakt hierbij bijzonder geboeid door het werk van de Russische ontwikkelingspsycholoog Vygotsky (1896-1934). In Vygotsky vindt Michael White een bondgenoot, iemand met een groot rechtvaardigheidsgevoel

en die, net als White, idealen koesterde omtrent het vrij-maken van mensen. Geïnspireerd door het werk van Karl Marx botste Vygotsky regelmatig botste op tegenkanting van het Sovjetregime. Vygotsky deed onderzoek naar cognitieve ontwikkeling bij jonge kinderen. Anders dan Piaget, die zich richtte op de relatie tussen het kind en de fysieke wereld, richtte Vygotsky zich vooral op de relatie tussen het kind en de sociale wereld. Vygotsky spreekt van collaboratief leren in de 'zone van nabije ontwikkeling'. Hij stelt het leren van een kind voor als een stapsgewijze verplaatsing van de 'known and familiar'- wat een kind weet en uit gewoonte doet - , naar 'what is possible to know and achieve' -wat een kind kan weten en bereiken. Deze verplaatsing ontwikkelt zich doordat het kind in samenspraak met anderen geleidelijk afstand neemt van de directe ervaring. Leren is dus een relationeel en geen louter individueel gebeuren. Dit afstand nemen van de directe ervaring en van 'the known and familiar' helpt kinderen om onderscheid te leren maken en relaties te zien tussen de objecten en gebeurtenissen die anders ongedifferentieerd zouden zijn (White, 2007 p.272). Michael White vertaalde deze ontwikkelingstheorie naar zijn therapeutische praktijk. Hij noemt dit de *scaffolding conversations* (steigers bouwen in een gesprek), waarin hij zijn vragen in stappen verdeelt die oplopen van een laag niveau van afstand nemen naar een zeer hoog niveau van afstand nemen. Hij vraagt daarbij achtereenvolgens naar:

1. het benoemen wat ongewoon is en nog onbenoemd. *Hoe noem je de unieke uitkomst?* (low level distancing)
2. de consequenties en effecten hiervan op anderen, jezelf, andere gebeurtenissen, jouw leven, *Wat is het effect daarvan op jouw contact met (bijvoorbeeld) klasgenoten?* (medium level distancing)
3. een evaluatie, reflectie, conclusie hierover. *Wat vind jij daarvan, wil je dat?* (medium high level distancing)
4. het conceptualiseren, formuleren van concepten over leven en identiteit *Wat zegt het over jouw waarden? Wat zegt het mij, denk je, over jou ?* (high level distancing)
5. plannen tot actie in overeenstemming brengen met deze concepten. *Welke nieuwe initiatieven passen bij deze voorkeur van leven?* (very high level distancing). (White, 2007 p 275, 276).

11) Rechtvaardigheid, gelijkwaardigheid en gemeenschapsgevoel:

Voor Michael White is het onmogelijk aan therapie te doen zonder een moreel standpunt in te nemen. White vertelt in een interview wat mee aan de basis lag van zijn gemeenschapszin en zijn rechtvaardigheidsgevoel: *"Ik denk dat het opgroeien in een arbeidersgemeenschap hier heel wat toe bijgedragen heeft. Ik denk dat in dergelijke gemeenschappen er dikwijls minder contrast aanwezig is tussen het private en publieke leven. In de midden en bovenklassen kunnen de problemen en de strijd van mensen relatief gemakkelijk uit het zicht blijven. Maar in deze omstandigheden, waarin het private en publieke leven zo dicht bij elkaar komen te liggen, wordt de context van iemands problemen heel zichtbaar – problemen die onveranderd betekenisvol worden voor ieder die er echt naar wilde kijken!"* (White, 2000, p.19). Voor Michael White is 'het zelf' als persoonlijk eigendom, zoals dit in de Westerse liberale en psychologische traditie geconceptualiseerd, wordt, een erg eenzijdige en schrale benadering. Er zijn leefgemeenschappen waarin het concept van privé-bezit helemaal niet bestaat of onderschreven wordt (White, 2004, p119). Wanneer men bijvoorbeeld met Aboriginal oudsten over de ontwikkelingen binnen hun gemeenschap spreekt, zullen zij al vlug de relatie leggen tussen hun huidige leefsituatie en de bezetting van hun land door Europeanen ruim tweehonderd jaar geleden. En wanneer men

met hen spreekt over zelfbehoud en heling zullen de vele stemmen van overleden voorouderen meespreken. Vragen naar hun goede en minder goede persoonlijke eigenschappen zou bij Aboriginal oudsten de reactie uitlokken: "*Why don't you keep that Euro-centred psychological claptrap to yourself. Do you have to colonize our understandings of life as well as everything else?*" (White, 2004 p. 131). De opvatting dat de mens beschikt over een 'zelf' met goede en minder goede eigenschappen is een sociaal, historisch en cultureel bepaald construct. Daartegenover plaatst White, samen met sociaal antropologen, Kenneth Gergen en anderen, het zelf als een sociaal construct.

White geraakt sterk onder de indruk van zijn werk met culturele en antropologische gemeenschappen. 'Communitywork' heeft altijd een belangrijk deel uitgemaakt van zijn werk en het Dulwichcentre. Er zijn projecten opgezet met Aboriginals in Australië, met Aidswezen in Africa (The Tree of Life project, Ncube, 2006) en projecten in de bezette Palestijnse gebieden (Responding to continuing traumatic events, Sehwal, 2005). Het werken in en met gemeenschappen toont het belang dat Michael White hechtte aan het bewustzijn van de machtsongelijkheid in de therapeutische relatie met hulpvragers. "*Wij moeten doen wat wij kunnen doen om transparantie te betuigen over de mogelijke beperkingen en gevaren van deze machtsongelijkheid en om structuren te ontwikkelen die hulpvragers aanmoedigt om dit te kunnen monitoren*", stelt White (White, 2000, p.114). Hij spreekt in dit verband van *bottum up accountability* (White, 1994). Zo nodigde Michael White meermaals zijn cliënten uit om hem te interviewen over de vragen die hij hen stelde. "*Wij staan voor de uitdaging om bij mensen in te voegen en hen te helpen om hun ervaringen te begrijpen in context en cultuur waarbinnen deze bestaan. Wij staan ook voor de uitdaging om te kunnen breken met de praktijken die onze eigen plaatsbepaling, context en cultuur verdoezelen. De uitdaging is dan om manieren te vinden waarmee wij kunnen reflecteren over hoe deze plaatsbepaling, context en cultuur van invloed is op hoe wij ons leven en het leven van anderen interpreteren. Veel te lang hebben wij gewerkt vanuit het idee dat hulpvragers een etnische achtergrond hebben en wijzelf niet*" (White, 2000 p.153).

12) De emotionele ervaring en het menselijk contact:

White wil in zijn werk niet voorbijgaan aan emotionele ervaringen van het innerlijke beleven. Deze dimensie mist hij soms in het sociaal constructionisme en hij vindt hiervoor inspiratie bij de filosoof en psycholoog William James (1842-1910). James gebruikt het concept *stream-of-consciousness* en beschrijft hiermee een voortgaande stroom van onsamenhangende associaties, beelden, gedachten, gevoelens en stemmingen. James gelooft niet in introspectie. Wij kunnen de bewustzijnsstroom niet vangen of begrijpen, zo stelt hij. Hij gebruikt hierbij het beeld van licht en duisternis: "*trying to turn up the gas (light) quickly enough to see how the darkness looks*" (James, 1890). Michael White gebruikt de term 'resonantie' om sociale actie te verbinden met de innerlijke ervaring. Wanneer wij luisteren naar de verhalen van anderen dan worden wij geraakt, en in deze aanraking ervaren wij resonantie. Verhalen raken ons, maken indruk, en deze indruk resoneert met eigen beelden, ideeën, gevoelens en ervaringen. Door de verhalen van anderen te hervertellen en te verrijken met eigen indrukken en beelden op basis van resonanties co-construeren mensen betekenis. Ook Tom Andersen (1998) stelde dat het uitleggen of begrijpen van een situatie en het leven helemaal geen voorwaarde is om met elkaar verder te kunnen. Het ervaren en aanvoelen van de situatie leert ons daarentegen veel meer over hoe wij ons tot situaties en tot elkaar verhouden. Michael White belicht, ondermeer wanneer

hij over William James spreekt, ook deze thematiek van ervaren en aanvoelen. "De ervaring van persoonlijke intimiteit vind ik van belang, zegt hij. Het geeft besef van 'het in relatie tot jezelf zijn'." (White, 2003).

13) Michael White: mens en therapeut om te blijven herinneren:

Wanneer men het leven en werk van Michael White doorneemt geraakt men onder de indruk van de vele publicaties en zijn nooit aflatende zoektocht naar een beter begrijpen en een betere hulpverlening. De verdiensten van Michael White zijn niet gering. Hij heeft samen met anderen voor een omwenteling en een nieuwe taal in de systeemtherapie gezorgd (Migerode & Rober, 1997). Een nieuwe taal waarin samenwerking, respect, dialoog, gelijkwaardigheid en rechtvaardigheid en vooral het verhaal van de mens in zijn context, centraal staan. Een nieuwe therapievorm ook waarin naast het luisteren naar verhalen van mensen ook veel ruimte is voor de creatieve inbreng van de therapeut, ondermeer door het gebruik van brieven en het actief betrekken van mensen uit de omgeving. Met zijn enthousiasmerende workshops en zijn vriendelijke, innemende stijl wist hij heel wat mensen, zowel cliënten als hulpverleners, te charmeren en zijn talrijke uitgeschreven praktijkvoorbeelden vormen voor velen een blijvende inspiratie. Door een meer soepele opstelling, het politieke engagement en het werken met individuele cliënten brak de narratieve therapie in zekere zin met de traditie binnen de familietherapie om zo veel als mogelijk met het hele gezin te werken. Iets wat Minuchin in 1998 aanspoorde tot het schrijven een kritisch pamflet met de veelzeggende titel: 'Where is the family in narrative family therapy?' Er was ook kritiek van Steve de Shazer (1993) en Insoo Kim Berg (Hillewaere, 2006). Volgens hen ontleende White veel van zijn ideeën aan hen zonder te verwijzen en gaf hij begrippen, zoals unique outcomes, niet goed weer. Anderen hadden dan weer kritiek op zijn onzorgvuldige (vertaalde) lectuur van ondermeer Foucault en Derrida (zie Migerode & Rober, 1997). Ook uitte men de kritiek dat White in zijn bronvermelding wel erg weinig naar andere systeemtherapeuten verwijst. Michael White besteedde weinig aandacht aan sommige beschuldigingen, zoals deze van de Shazer, Andere kritieken, zoals van Minuchin, raakten hem en hij had dan ook in sommige workshops de neiging van zich hiertegen te verdedigen. Voor wie de teksten van White en zijn ideeën over ondermeer *re-remembering conversations*, *definitional ceremonies*, *outsider witnesses* en het gebruik van brieven wat beter kent is het overduidelijk dat hij in zijn manier van werken juist gericht is op de verbinding tussen mensen en hun context. Het is in dit opzicht zonder meer terecht dat Michael White zich situeert binnen de traditie van de systeemtherapie.

14) De kleine sacramenten van het dagelijkse leven:

Hoe moeilijk is het om, wanneer men zo gedreven zijn idealen en ideeën over heel de wereld uitdraagt, nog verbonden te blijven met de eigen gevoelens en relaties? Het lijkt in ieder geval een bijzonder moeilijke klus en het is dan ook opvallend dat Michael White in interviews weinig loslaat over zijn emoties en zijn persoonlijk leven. De invloed van zijn vrouw Cheryl en zijn vriendschap met David Espton en de mensen van het Dulwich Centre is ontegensprekelijk groot en hij vermeldt hen ook herhaaldelijk in inleidingen of een dankwoord. Tot er de laatste jaren een breuk ontstaat die in een, ongetwijfeld ook pijnlijke, scheiding zal uitmonden, zowel met zijn vrouw als met het Dulwich Centre. In het voorwoord van zijn laatste boek, *maps of narrative practice*, uit 2007, bedankt Michael White zijn moeder, grijpt hij terug naar enkele jeugdherinneringen en lijkt hij als het ware klaar om een nieuwe levensreis aan te vangen. Het is dan ook

bijzonder tragisch dat net bij dit nieuw begin hij afscheid neemt van het leven.

Michael White zal zoals in de inleiding gezegd wel altijd her-innerd worden als de man van verhalen en manieren om verhalen van mensen te horen en te verrijken. Dat hij daarbij heel wat technieken en methoden ontwikkeld heeft, is mooi meegenomen, maar de essentie van therapie zal voor hem toch in de kleine dingen zitten. In een interview in 2000 vraagt Michael Hoyt aan Michael White wat er zich in zijn hoofd afspeelt wanneer hij in therapie luistert naar de verhalen van zijn cliënten. Michael White vertelt dan over 'de kleine sacramenten van het dagelijks bestaan'. Hij stelt zichzelf vaak de vraag waarom het voor mensen zo moeilijk is om om deze 'kleine sacramenten van het dagelijkse bestaan' te lezen en te waarderen. Misschien, zegt White, is het omdat deze niet overeenkomen met de geaccepteerde doelen in ons leven, of in tegenspraak zijn met onze cultuur van controle en ethiek. (White, 2000, p144).

Michael Hoyt vraagt hem: 'Wat gaat er in Michael's hoofd om wanneer hij aan het werk is?'

Michael White antwoordt: 'Naar wat ik luister? Dat is een goede vraag. Ik zou zeggen dat mijn luisteren beïnvloed is door enkele metaforen die mijn voorkeur wegdragen. Ik denk hierbij in het bijzonder aan poëzie. Ik zou je een stukje poëzie willen voorlezen van David Malouf, omdat het zo goed past bij mijn ideeën over dit werk, en omdat hij dit veel beter zegt dan dat ik het zou kunnen. Michael White zoekt in zijn tas en grijpt naar een stukje tekst en begint te lezen

How poetry speaks:

How it spoke up, not always in the plainest terms, since that wasn't always possible, but in precise ones just the same, for what is deeply felt and might otherwise go unrecorded: all of those unique and repeatable events, the little sacraments of daily existence, movements of the heart and invitations of the close but inexpressible grandeur and terror of things, that is our other history, the one that goes on, in a quiet way under the noise and chatter of events and is the major part of what happens every day in the life of the planet, and has been from the very beginning. To find words for that: to make glow with significance what is usually unseen, and unspoken to: that, when it occurs, is what binds us all, since it speaks immediately out of the centre of each one of us; giving shape to what we too have experienced and did not till then have words for, though as soon as they are spoken we know them as our own.

(Malouf, *The great world*, 1991, in: White 2000, p144, 145)

Literatuur

- Andersen T. (1998) One sentence on five lines about creating meaning. *Human Systems*, 9 p73-80
- Bateson, G. (1972). *Steps to an ecology of mind*. New York: Ballantine.
- de Shazer, S. (1993). Commentary de Shazer & White: Vive la difference. In: Gilligan, S. & Price, R. (Eds.). *Therapeutic Conversations*. New York: Norton.
- Draucker, C.B. (2003). Unique outcomes of women and men who were abused. *Perspectives in Psychiatric Care*, jan-mar, p. 1-11.
- Freedman, J., & Combs, G. (1996). *Narrative therapy: The social construction of*
- Gergen, K.J. (1999). *An Invitation to Social Construction*. Thousand Oaks, CA: Sage.*
- Hillewaere, B. (2006). Insoo Kim Berg, persoonlijke mededeling. Reykjavík, 6 oktober.

vzw Rapunzel

www.rapunzelvzw.be

- Hillewaere, B. (2007a). In memoriam Insoo Kim Berg. *Tijdschrift voor Familie therapie*, 12, 2, 211-222.
- Hillewaere, B. (2007b). Leven en werk van Tom Andersen. *Systeemtheoretisch bulletin*, 3, 271-292.
- Hillewaere, B. (2008). Bouwstenen voor een integratieve psychotherapie voor gezinnen met adolescenten. In M. Kinet (red.), *Psychoanalyse en/van het systeem, bij jongeren en hun gezin*. Antwerpen: Garant.
- Hoffman, L. (2008). Our princes are dying (and one queen). Michael White, 1948 – 2008: memories and reflections. *Context*, 97, 43-47.
- James, William (1890), *The Principles of Psychology*. E.d, George A. Miller, (1983) Harvard University Press
- Malouf, D. (1991) *The great world*. Sydney: Pan MacMillan.
- McNamee, S. & Gergen, (1992) (Eds.). *Therapy as Social Constructionism*. London: Sage Press.
- Migerode, L., & Rober, P. (Eds.) (1997). *Conversaties en Verhalen. Op zoek naar een nieuwe taal in de gezinstherapie*. Leuven: Garant.*
- Minuchin, S. (1988). Where is the family in narrative family therapy? *Journal of Marital and Family Therapy*, 24 p 397-403.
- Morgan, A. (2000). *What is narrative therapy? An easy-to-read introduction*. Adelaide: Dulwich Centre Publications. *
- Ncube, N. (2006) The tree of life project. *The international journal of Narrative Therapy and Community Work 2006 no.1* Adelaide Dulwich Centre Publications p3 - 16
- Sehwal, M. (2005) Responding to continuing traumatic events. *The international journal of Narrative Therapy and Community Work 2005 nos 3 & 4* Adelaide Dulwich Centre Publications p54 -56
- Van Hennik, R. , & Planjer, A. (2008) Echt een kind van haar moeder, *Tijdschrift voor Systeemtherapie 20.3, in druk*.
- White, M. (1979). 'Structural and Strategic Approaches to Psychosomatic Families.' *Family Process*, 18(3).
- White, M. (1983): 'Anorexia Nervosa: A transgenerational system perspective.' *Family Process*, 18(3).
- White, M. (1984a) 'Marital Therapy: Practical approaches to long-standing problems.' *The Australian Journal of Family Therapy*, 4(1).
- White, M. (1984b): 'Pseudo-encopresis: From avalanche to victory, from vicious to virtuous cycles.' *Family Systems Medicine*, 2(2).
- White, M. (1985): 'Fear busting and monster taming: An approach to the fears of young children.' *Dulwich Centre Review*.
- White, M. (1986): 'Negative explanation, restraint and double description: A template for family therapy.' *Family Process*, 25(2).
- White, M. (1987): 'Family Therapy and Schizophrenia: Addressing the 'in-the-corner' lifestyle.' *Dulwich Centre Newsletter*, Spring.
- White, M. (1988): 'The process of questioning: A therapy of literary merit.' *Dulwich Centre Newsletter*, Winter.
- White, M. (1988/89): 'The externalizing of the problem and the re-authoring of lives and relationships.' *Dulwich Centre Newsletter*, Summer.
- White, M., & Epston, D. (1990). *Narrative means to therapeutic ends*. New York: Norton. *
- White, M. (1991). Deconstruction and therapy. *Dulwich Centre Newsletter*, 3 p 1-21.
- White, M. (1994) 'a conversation about accountability with Michael White' *Dulwichcentre Newsletter Nos 2-3 pp 68-79*.
- White, M. (1995) *Re-authoring lives: Interviews and essays*. Adelaid: Dulwich Centre Publications.*

White M. (1999) Reflecting-team work as definitional ceremony revisited. *Gecko 1999 vol. 2 reflecting-teams edition*. Adelaide, Dulwich Centre Publications

White, M. (2000) *Reflections on narrative practice, essays & interviews*. Dulwich Centre publications

White, M. (2001): 'The narrative metaphor in family therapy. An interview (Denborough, D. interviewer).' In Denborough, D. (ed): *Family Therapy: Exploring the field's past, present & possible futures* (chapter 17), pp.131-138. Adelaide: Dulwich Centre Publications.

White, M. (2003) *Narrative therapy (workshop)*. Liverpool.

White, M. (2004) *Narrative Practices and Exotic Lives: resurrecting diversity in everyday life*, Dulwich publications

White, M., & Morgan, A. (2006). *Narrative Therapy with children and their families*.

Adelaide, South Australia: Dulwich Centre Publications.*

White (2007) *Maps of narrative practice*, Norton publications*

Veel artikels, hoofdstukken van boeken, volledige boeken en zelfs workshopnotes van Michael White zijn te verkrijgen via Dulwich Centre: www.dulwichcentre.com

* Aanbevolen basisliteratuur

Personalia:

- Bruno Hillewaere werkt als psycholoog – systeemtherapeut binnen het jeugdcircuit van PTC de Viersprong, Halsteren en als freelance opleider voor ondermeer Rapunzel en de interactieacademie.
- Robert van Hennik werkt als systeemtherapeut/ teamcoördinator bij de kinder- en jeugdpsychiatrische polikliniek van Zonnehuizen in Zeist.

vzw Rapunzel

www.rapunzelvzw.be